

Hanna Bojar 

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

Marta Karkowska 

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

SPOŁECZNE BADANIA JAKOŚCIOWE W OBLICZU PANDEMII COVID-19

Pandemia COVID-19 wywołała nie tylko wiele zmian w różnych sferach życia społecznego, ale też stała się nowym i niespodziewanym wyzwaniem dla jego badaczy. Praca w okresie powszechnego zagrożenia życia i zdrowia, a także wprowadzenia extraordinaryjnych zasad społecznego funkcjonowania, omawiane były w środowisku naukowym niemal od początku pojawienia się nowego zagrożenia. Ale dopiero zakończenie kluczowych faz realizacji badań i możliwość spojrzenia na nie z dystansu pozwoliło na głębszą refleksję tak metodologiczną, teoretyczną, jak i etyczną. W szczególnej sytuacji znaleźli się badacze korzystający z metod i technik jakościowych, których praca wcześniej oparta była głównie na bezpośrednim, fizycznie bliskim kontakcie z rozmówcą, a najważniejsza wiedza nabywana w trakcie przeprowadzania badań w terenie.

Potrzeba omówienia tych nowych doświadczeń, a także dyskusji nad sposobami i konsekwencjami mierzenia się z nową rzeczywistością, legła u podstaw ogólnopolskiej konferencji „Społeczne doświadczenia pandemii w perspektywie badań jakościowych”¹. Prowadzone w jej trakcie dyskusje pokazały, że rozważając skutki pandemii COVID-19 dla badań społecznych opartych na technikach i metodach jakościowych warto zwrócić szczególną uwagę na dwa wymiary zmian. Pierwszy dotyczy autorefleksji badaczy – zwłaszcza ich doświadczeń i praktyk, drugi zaś – tematyki, planowania i szeroko rozumianej realizacji przedsięwzięć badawczych zmierzających do uchwycenia przemian życia społecznego w czasie wyjątkowego zagrożenia i szczególnych ograniczeń.

Prezentowany w tym tomie *Studiów Socjologicznych* blok tekstów nawiązuje do obu tych wymiarów. Autorzy zebranych artykułów omawiają zarówno wyzwania,

Hanna Bojar, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, hanna.bojar@ifispan.edu.pl, ORCID 0000-0002-5453-2622; Marta Karkowska, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, marta.karkowska@ifispan.edu.pl, ORCID 0000-0003-0747-4332.

Tekst opublikowany na warunkach licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska (CC BY-NC-ND 3.0 PL).

¹ Konferencja odbyła się w Warszawie, w październiku 2022 roku. Jej organizatorami był Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Komitet Socjologii PAN, Wydział Humanistyczny AGH. Wydarzenie swoim patronatem objęło Polskie Towarzystwo Socjologiczne.

wątpliwości i trudności, z jakimi borykać się musieli podejmując pracę w warunkach pandemii, ale też prezentują przyjęte rozwiązania, analizują ich efekty oraz przedstawiają wyniki prac, prowadzonych w niecodziennych warunkach.

Problematyka jakości procesu badawczego i jego efektów omówiona została w pierwszym artykule, autorstwa Sylwii Męćfal, Beaty Bielskiej, Katarzyny Kalinowskiej i Adrianny Surmiak, pt. *Jakość badań jakościowych podczas pandemii COVID-19 – doświadczenia badaczy i badaczek społeczno-humanistycznych*. W tekście poruszone zostały nie tylko kwestie dotyczące specyfiki prowadzenia badań w czasie pandemii, ale też intensywnego poszukiwania wtedy nowych rozwiązań badawczych i etycznych, mierzenia się z nowymi tematami czy koniecznością przyjmowania niestandardowych podejść na każdym etapie procesu badawczego. Nie mniej ważne są tu skutki prowadzonych prac – wpływ nowych okoliczności na jakość zebranych danych i budowanych na ich podstawie wniosków, czy wpływ badań na samopoczucie wszystkich uczestniczących w nich osób, tak rozmówców jak i badaczy. Autorki identyfikują standardy prowadzenia badań podczas pandemii analizując praktykę badawczą na każdym etapie procesu badawczego.

Dla wielu badaczy okres pandemii COVID-19 stał się czasem poszukiwania nowych metod, technik i narzędzi, które w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia pozwalałyby badać nową rzeczywistość. W naszym bloku tematycznym ocenie metodologicznej wartości wywiadu online przeprowadzanego podczas pandemii i dyskusji na temat możliwości jego wykorzystania poświęcony jest artykuł Anety Ostaszewskiej i Marty Pietrusińskiej, pt. *Wywiad online jako nowa rzeczywistość badawcza w kontekście badań nad feminizacją pandemii*. Artykuł porusza zagadnienia związane z metodologicznymi, technicznymi, ale też emocjonalnymi wyzwaniem, jakie pojawiły się w czasie pandemii COVID-19 podczas realizacji jakościowej części projektu badawczego, poświęconego feminizacji pandemii, opartego na indywidualnych wywiadach online z kobietami pracującymi na uczelniach, w szkolnictwie wyższym. W artykule poddano ocenie wartość wywiadu online jako narzędzia komunikacji w badaniach jakościowych oraz wpływ pandemii na postrzeganie roli badacza i badaczki.

Okres pandemii COVID-19 to także czas powrotów do założeń, metod, technik i narzędzi od dawna znanych i cenionych, uznawanych za kluczowy element tradycji polskiej socjologii, takich jak badania pamiętnikarskie. W naszym bloku tematycznym zagadnienia dotyczące wykorzystania pamiętników w jakościowych badaniach pandemicznych podjęły Małgorzata Łukianow i Justyna Orchowska w artykule pt. *Czym jest dobry pamiętnik, czyli wyzwania etyczne i metodologiczne w projekcie „Pamiętniki Pandemii”*. Korzystając z własnych doświadczeń, autorki przedstawiły wyzwania etyczne, metodologiczne i organizacyjne, wiążące się z realizacją konkursu pamiętnikarskiego i pracą z materiałami będącymi unikatowym zapisem początkowego okresu pandemii w Polsce, w tym momencie najściślejszego lockdownu. Autorki poruszyły między innymi takie kwestie, jak konieczność oddzielenia logiki konkursu od projektu badawczego czy etyczne wyzwania podczas analizy materiałów. Szczególną uwagę

poświęciły ochronie danych z zapisanych wywiadów, zawierających intymne, osobiste relacje i opisujących indywidualne dramaty ich autorów, a także zasadom postępowania z zebranymi danymi i materiałami.

W wymiarze substancjalnym dotyczącym zmian społecznych następujących w wybranych sferach życia społecznego liczba i charakter badań oraz analiz poświęconych reakcjom na zagrożenie pandemiczne w sposób dobitny pokazuje, jak bardzo pandemia dotknęła wszystkie sfery życia, poczynając od rutyn życia codziennego poprzez relacje w przestrzeni publicznej, a kończąc na wymiarze aksjologicznym – przemianach wartości, potrzeb i charakteru więzi społecznych.

W naszym bloku do tego substancjalnego wymiaru badań jakościowych odnoszą się dwa artykuły. Pierwszy z nich dotyczy sfery kultury – postrzegania jej roli i nowych, wykształconych (lub wzmacnianych) w okresie pandemii, sposobów korzystania z jej zasobów, drugi natomiast analizuje zmianę wzorów konsumpcji i wzorów zakupowych.

W artykule Antoniego Głowackiego i Rafała Wiśniewskiego pt. *Zanim nadeszła nuda. Dynamika odbioru treści kulturalnych w czasie pandemii* autorzy przedstawiają analizę praktyk odbiorców wydarzeń kulturalnych podczas pandemii, ze szczególnym uwzględnieniem ich postaw wobec przeniesienia aktywności kulturalnej do internetu. Analiza, skupiona na zróżnicowaniu subiektywnych motywacji aktywności online i offline, pozwala zrozumieć logikę dynamiki odbioru treści kulturalnych obserwowaną w okresie pandemii i mechanizmy, jakie towarzyszyły nowym zjawiskom.

W artykule pt. *Pandemia a... spiżarnia. Praktyki zaopatrzenia w żywność w dobie pandemii w perspektywie badań jakościowych* Agnieszka Maj analizuje natomiast zmiany, jakie nastąpiły w sferze codziennego zaopatrzenia w żywność w okresie pandemii, wyodrębniając określone strategie zakupowe i rozważa, czy doświadczenia okresu pandemii miały wpływ na obecne praktyki jedzeniowe – w tym sposoby zaopatrywania się w żywność, np. jej kupowanie, zarządzanie zapasami czy sposób organizacji spiżarni. Odnosząc się do wyników innych, prowadzonych w okresie pandemii badań autorka pokazuje przy tym, jak bardzo specyficzna była sytuacja Polaków i sposoby ich reagowania na nową rzeczywistość.

Wszystkie zebrane w tym bloku artykuły dokumentują nie tylko to, przed jakimi wyzwaniem stanęli badacze korzystający z technik i metod jakościowych, ale też jak w praktyce wyglądała ich praca i rozwiązywanie bieżących, często zupełnie nowych problemów. Ukazują również, jak istotną jest potrzeba prowadzenia wysokiej jakości badań, niezależnie od warunków ich realizacji, a także dbałość o ich etyczny wymiar w trakcie całego procesu badawczego, poczynając od fazy konceptualizacji, a na interpretacji wyników kończąc.